

FARZ, VACİP, SÜNNET, MÜSTEHAAP, MÜBAH, MEKRUH VE HARAM KAVRAMLARI[1] İnsan başıboş yaratılmamıştır. Yaptıklarından sorumludur.

Çünkü insan, insan olmanın, diğër bir deyişle yërüzünde Allah’ın halifesi olmanın sorumluluğünü taşımaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: إِنَّاعَرَضْنَاالْأَمَانَةَعَلَىالسَّمَوَاتِوَالْأَرْضِوَالْجِبَالِفَأَبَيْنَأَنيَحْمِلْنَهَاوَأَشْفَقْنَمِنْهَاوَحَمَلَهَاالْإِنسَانُإِنَّهُكَانَظَلُومًاجَهُولًا “Şüphesiz biz emaneti gökülere, yëre ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüküklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.” (Ahzab, 33/72) İnsanın yüküklendiğüi emanet; başta akıl, irade ve iradeyi serbestçe kullanmanın gerektirdiğüi sorumluluk ve dînüi görevlerdir. Bu ayet-i kerimenin yanında insanın yërüzünde Allah’ın halifesi olduğunu açıkülayan ayetler de bulunmaktadır وَلاَتَقْفُمَالَيْسَلَكَبِهِعِلْمٌإِنَّالسَّمْعَوَالْبَصَرَوَالْفُؤَادَكُلُّأُولـئِكَ&

[illegible]

fıkıh terimleriyle karşılaşılır. Dini bilgilenme esnasında sık sık karşılaşılan bu terimlerin tam karşılığını bir çoğumuz yeterince bilmeyiz. İşte burada Müslüman olarak bilmemiz gereken bazı temel terimleri açıklamaya çalışacağız. Fakat önce şunu ifade edelim ki, Müslüman’ın sergilediği her davranışın, söylediği her sözün ve yaptığı her hareketin sonucu, mutlaka bunları anlatan terimlerden birisi içine girmektedir. İslam’ın, dinen sorumlu olabilecek durumdaki kişilerden bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını istemesi, bu isteğin kesin ve bağlayıcı olup olmaması, bu isteği bildiren delilin, Kur’an ve Sünnette yer alması ve belli bir anlamı göstermesinin kesin olup olmaması yahut mükellefin onu yapıp yapmamakta serbest bırakılıp bırakılmaması gibi kriterlere göre belirlenen bu terimler, genellikle farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, mekruh ve haram şeklinde yedi kısma ayrılır. Bunlar, dinen sorumlu konumdaki kişinin ortaya koyduğu eylemleri, dini sorumluluğu açısından anlatan terimlerdir. Bu terimlerden Müslümanın yapması gerekenleri anlatanlar, kuvvetliden zayıfa doğru farz, vacip, sünnet ve müstehaptır. Zayıftan kuvvetliye doğru yapılmaması gerekenleri anlatanlar ise, tenzihen mekruh, tahrimen mekruh ve haramdır. Bu iki gurubun arasında da yapılması veya terk edilmesi hususunda herhangi bir dini yükümlülük bulunmayan fiil ve davranışları anlatan mübah terimi bulunmaktadır. Hiçbir sözümüz ve davranışımızın sonucu, bunların dışında kalmaz. Ağzımızdan çıkan her sözün ve sergilediğimiz her davranışın sonucu mutlaka bunlardan biri içinde yer alır. Bu bakımdan Müslümanın, daima İslâmî duyarlılıkla hareket ederek söz ve eylemlerinin, dinen yasaklanmış bulunan alana girmemesi hususunda özen göstermesi gerekir. DİNİ HÜKÜMLERİN KOYUCUSU İnsanı yaratan Allah’tır. Onun için neyin hayırlı neyin zararlı olduğunu en iyi bilen de odur. Emrettiklerinde insanlar için muhakkak hayır, yasaklarında da muhakkak zararlar vardır. Bize düşen bunlara sarılmaktır. Dinimizin iki temel kaynağı, Kur’an ve Sünnettir. İcma, kıyas ve diğer deliller temelde bu iki kaynağa dayanır. Hz. Peygamber dünya hayatına veda etmeden önce müminlere şu uyarıda bulunmuştur:

 َقَدْ
تَرَكْتُ
فِيكُمْ مَا
لَنْ
تَضِلُّوا
بَعْدَهُ إِن
ِاعْتَََصَمْتُمْ بِهِ
كِتَابُ
اللهِ “Size öyle bir şey bırakıyorum ki ona sıkı sarıldığınız sürece doğru yoldan asla sapmayacaksınız: Allah’ın kitabı.”[\[2\]](#) Kur’an ve Sünnette yer alan hükümlerin doğruluğuna ve geçerliliğine inanmak, Müslüman olmanın gereğidir. Mesela Müslümanın, şartlarını taşıyanlar için namazın, Ramazan orucunun, zekatın ve haccın farz oluşuna; haram kılınan hususlardan sakınılmasına inanması ve bunları kabul etmesi, mümin olmasının bir gereğidir. Allah ve Rasulü neyi emretmiş ve neyi yasaklamış ise, Müslümanların bunların doğru ve gerekli olduğuna inanması, sonra da gücü yettiğinde bunlara uymaya çalışması dini bir zorunluluktur. İslam’da bir şeyi helal kılma veya haram kılma, diğer bir ifadeyle helal ve haram kriterlerini belirleme yetkisi, sadece Allah ve Rasulüne mahsustur. Bu itibarla insanlar, Allah ve Rasulünün açık bir şekilde haram kıldığını helal yapamayacakları gibi helal kıldığını da haram

yapamazlar. Bu bakımdan özellikle helal ve haramlara ilişkin olarak neyin doğru neyin yanlış olduğu hususunda keyfi değerlendirmelere girmek, heva ve hevese bağlı görüşler ileri sürmeç İslam’la bağdaşmaz. Zira belirttiğimiz gibi helal, haram ve farz kılma ve bunlarla ilgili kriterler koyma yetkisi yalnızca Allah ve Rasulüne aittir. Dolayısıyla Allah ve Rasulü tarafından hükümü açıkça ortaya konanlardan başka bir takım farzlar belirleme veya haramlar koyma yetkisinin hiç kimseye verilmediği gerçeğini unutmamak gerekmektedir. Buna göre hiç kimse keyfi olarak kendince haramlar ve helaller belirleyerek Allah ve peygambere isnat edemez.

Kur’ân-ı kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

وَلاَ

تَقُولُواْ

لِمَا تَصِفُ

أَلْسِنَتُك

15;مُ الْكَذِبَ

هَـذَا

حَلاَلٌ

وَهَـذَا

حَرَامٌ

لِتَفْتَرُو

75; عَلَى اللّهِ

الْكَذِبَ

إِنَّ

الَّذِينَ

يَفْتَرُونَ

عَلَى اللّهِ

الْكَذِبَ

لاَ

يُفْلِحُونَ

 “Kendi yalanınızı (adeta) Allah’a isnat ederek öyle dilinize geldiği gibi yalan yanlış ‘Bu helaldir, şu haramdır’ demeyin; çünkü haberiniz olsun, Allah’a yalan isnat edenler asla kurtuluşa eremezler!” (Nahl, 16/116). Bir

hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: ‏ ‏

‏إِنَّ

الْحَلَالَ

بَيِّنٌ

وَإِنَّ

الْحَرَامَ

بَيِّنٌ

وَبَيْنَهُم

14;ا

مُشْتَبِهَا

78;ٌ لَا

يَعْلَمُهُن

17;َ كَثِيرٌ

مِنْ

النَّاسِ

فَمَنْ

اتَّقَى

الشُّبُهَاتِ ‏
‏اسْتَبْرَأَ
‏ ‏لِدِينِهِ ‏
‏وَعِرْضِهِ ‏
‏وَمَنْ
وَقَعَ فِي ‏
‏الشُّبُهَات
ِ ‏ ‏وَقَعَ فِي
الْحَرَامِ
كَالرَّاعِي ‏
‏يَرْعَى
حَوْلَ ‏
‏الْحِمَى ‏
‏يُوشِكُ أَنْ
‏ ‏يَرْتَعَ ‏
‏فِيهِ أَلَا
وَإِنَّ
لِكُلِّ
مَلِكٍ ‏
‏حِمًى ‏
‏أَلَا
وَإِنَّ
حِمَى
اللَّهِ
مَحَارِمُهُ
أَلَا
وَإِنَّ فِي
الْجَسَدِ ‏
‏مُضْغَةً ‏
‏إِذَا
صَلَحَتْ
صَلَحَ
الْجَسَدُ
كُلُّهُ
وَإِذَا
فَسَدَتْ
فَسَدَ
الْجَسَدُ
كُلُّهُ
أَلَا وَهِيَ
الْقَلْبُ "Muhakkak ki,
haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya
helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda,
kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur. Kim de
şüpheli şeylere dalarsa harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında
sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebileceğ
durumdadır. Haberinizi olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır.

[illegible]

Kur'an'dan sonra şerh; delillerin ikincisi olarak kabul edilir.

Mstahap S;zl; k anlamı itibariyle hoşlanılan, sevilen, sevimli olan, tercih edilen şey anlamına gelen Mstehap, fıkıh terimi olarak Peygamber Efendimizin bazen yaptıkları ve bazen da terk ettikleri ibadetler ve ibadetlere ilişkin bazı hususlar ve bir takım davranış ve işlerdir. Kuşluk namazı gibi. Bu bir nevi m;ekket olmayan s;nnettir. Peygamber Efendimiz, mstahap olarak ifade edilen bazı şeyleri sevmiş ve kendi hayatında uygulamıştır. İlk kuşak M;sl;manlar da bunları seve seve yapmışlar ve bunların yapılmasını o;ğ;tlemişlerdir.

Mstahap olan şeye, sevap kazandırıcı olup yapılması istendiğinden o;t;r; mendup ve fazilet, farz ve vacib u;zerine ilave olarak yapıldığı i;ccedil;in nafile, kesin bir emre dayanmaksızın sadece bir sevap isteği ile yapıldığı i;ccedil;in tatavvu, g;zel ve o;vg;ye değer bir iş olduğu i;ccedil;in de edeb denmiştir. Mstahap olan şeyin yapılmasında sevap vardır. Terk edilmesinde dini bir ceza ve kınanma s;z konusu değildir. Mstehabın terk edilmesi, daha iyi ve g;zel olanın terk edilmesi anlamına gelmektedir. Herhangi bir zorunluluk olmaksızın yapılması teşvik edilen ve o;zendirilen şey anlamına gelen mendup da bazen s;nnet ve mstehab terimleri ile ifade edilir. Mendubu işleyen sevap ve m;kafata hak kazanır; terk eden ise kınanmaz. Mub;h S;zl;kte a;ccedil;ıklanan, a;ccedil;ğa konan, salıverilen, hel; l kılınan gibi anlamlara gelen mub;h, yapılması ve yapılmaması dinde caiz g;r;len şeydir. Ne yapılmasında, ne de yapılmamasında g;nah vardır. Helal olan bir yiyeceği yiyip yememek gibi. Dinen sorumlu kişinin m;bahı yapması veya yapmaması sevap veya g;nahı gerektirmemekle birlikte mubah olan şeylerin iyi niyetle, s;zgelimi haramdan sakınmak niyetiyle işlenmesi halinde işleyen sevap kazanır. Mesel; , a;ccedil;alışıp helal rızık kazanmak amacıyla zamanında yatıp uyumak ve dinlenmek, ib;dete hazırlanmak amacıyla yemek i;ccedil;mek b;yledir. M;bah bazı şeylerin terk edilmesi, kişinin sağlığına zarar verecek veya sorumluluklarını yerine getirmesini aksatacak olursa; bu takdirde m;bahın terk edilmesiyle g;naha girilir. Mesela sağlığını tehlikeye d;ş;rececek derecede yememek i;ccedil;memek b;yledir. Hakkında hi;ccedil;bir dini yasaklama ve kısıtlama bulunmayan hususlar, dinen m;bah kapsamına girer. Fıkıhın genel kuralları i;ccedil;inde yer alan, 'Eşyada asıl olan m;bah olma' k;lli kaidesi, bunu ifade etmektedir. Helal ve caiz terimleri de a;ccedil;oğunlukla bir şeyin m;bah olduğunu anlatmak i;ccedil;in kullanılmaktadır. Buna g;re bir şey, dinin a;ccedil;ık bir h;km;ne, yasağına ve ilkesine aykırı olmadık;a helaldir, meşrudur. S;zl;kte, m;m;n olmak, serbest olmak ve ge;erli olmak anlamlarına gelen caiz kelimesi; bir fıkıh terimi olarak, bir s;z veya davranışın dinen yapılmasına m;saade edildiğini ifade eder. C;iz, mubahtan daha kapsamlı bir terim olup, farz, vacip, mendub, mubah ve tenzihen mekruhu i;ccedil;ine alacak şekilde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Mekr;h S;zl;kte sevilmeyen, hoşlanılmayan, k;t; g;r;len ve hoş g;r;lmeyen şey anlamına gelen mekruh, bir fıkıh terimi olarak, dinen kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda yapılmaması istenen şey demektir. Mekruh iki kısma ayrılır: Tahr;men mekruh, harama yakın olan mekruhtur. Tenz;hen Mekr;h ise, helala yakın olan mekruhtur. Aslında tahrimen mekruhun da haram gibi yapılmaması kesin ve bağlayıcı olarak istenmiştir. Ancak, bunu isteyen delil, haramı belirleyen delil kadar kesin değildir. Tahrimen mekruh, sonu;ccedil; bakımından harama yakın derecede bulunduğu i;ccedil;in buna amel; haram da denilmiştir. Yani tahrimen mekruhun işlenmesi neredeyse haram h;km;ndedir. Bu sebeple tahrimen mekruhu işlemek, haram bir fiili işlemek gibi dinen g;nah ve cezayı gerektirir; bunlardan uzak durmak ise dinen

